

Sovjet-Rusland behoedt historische monumenten

De schrijver van dit artikel, de heer H. Malta, is redacteur voor Oost-Europa bij NRC/Handelsblad. Aangezien hij politiek geïntereerd is, pretendeert hij geen deskundigheid op het terrein van het culturele verleden van Rusland. Hij schreef dit artikel op ons verzoek. Red. Heemschut.

„Waar in de geschiedenis kan men zulke omvangrijke en op zo'n hoog wetenschappelijk en kunstzinnig niveau uitgevoerde restauraties van monumenten vinden als in de Sowjetunie na de tweede wereldoorlog?“ Aan het woord is Boris Rybakow, een in Rusland bekende historicus die lid is van de Academie van wetenschappen, een illustre collega dat is te vergelijken met de Académie française en waarvan het lidmaatschap vrijwel onaantastbare voorrechten oplevert.

Een duidelijker bewijs dan deze uitspraak dat de Russische intelligentsia erg trots is op wat op dit terrein wordt gepresteerd, is niet nodig. De „Hitleristen“, zoals men in dat land de bezettingstroepen uit de oorlog is blijven noemen, hebben vooral in de noord-west hoek – ruim genomen de omgeving van Leningrad – verschrikkelijke verwoestingen aangericht in prachtige oude steden maar die zijn voor een zeer groot deel ongedaan gemaakt dank zij „kolossale inspanningen in korte tijd“. Aldus een publicatie van een afdeling van het ministerie van cultuur in Moskou die zich met restauraties bezighoudt. „Binnen tien à vijftien jaar werden 2.000 monumenten hersteld.“ Het gaat hierbij niet alleen om reparaties van oorlogsvernielingen.

Rond 1970 werd een lijst van 115 steden voltooid waar geen werkzaamheden mogen worden uitgevoerd die het historische karakter blijvend bederven. Eind 1973 werd met dezelfde bedoeling een deel van Moskou tot „verboden zone“ verklaard.

De lezer zal geneigd zijn zich af te vragen of deze situatie in de praktijk zo ideaal is als zij in propagandistische publikaties wordt afgeschilderd. Natuurlijk is stadsvernieuwing, net als bij ons, een botsing van belangen en kan het mooi klinkende gebod „het historische karakter niet te bederven“ een kwestie van interpretatie zijn waarbij voorvechters van oud stedschoon niet altijd aan het langste eind zullen trekken.

In ieder geval kan moeilijk worden tegengesproken dat op het terrein van de restauraties een bijkans hectische activiteit heerst in de Sowjetunie. Vorig jaar heb ik er in de NRC al op gewezen dat de verschillende bouwwerken, van kerken in stille buitenwijken tot wereldse objecten uit de tijd van het tsarisme en een standbeeld aan de oever van de Njewa in Leningrad, in de steigers zijn gezet.

Het kremlin (de burcht) van het middeleeuwse Nowgorod, niet ver van Leningrad, is – voorzover ik als belangstellende leek daarover kan oordelen – voorbeeldig geres taureerd en wie ter plaatse op foto's heeft gezien wat de nazi's overlieten van Poesjkino, waar eens de tsaren in de zomer verblijf hielden, wordt stil van ontzetting over zoveel teutoons barbarisme en stil van ontzag over het briljante vakmanschap waarmee van onder tot boven vergulde zalen en met de kostbaarste houtsoorten ingelegde vloeren werden herschapen alsof nooit een schennende hand ze maar had durven aanraken.

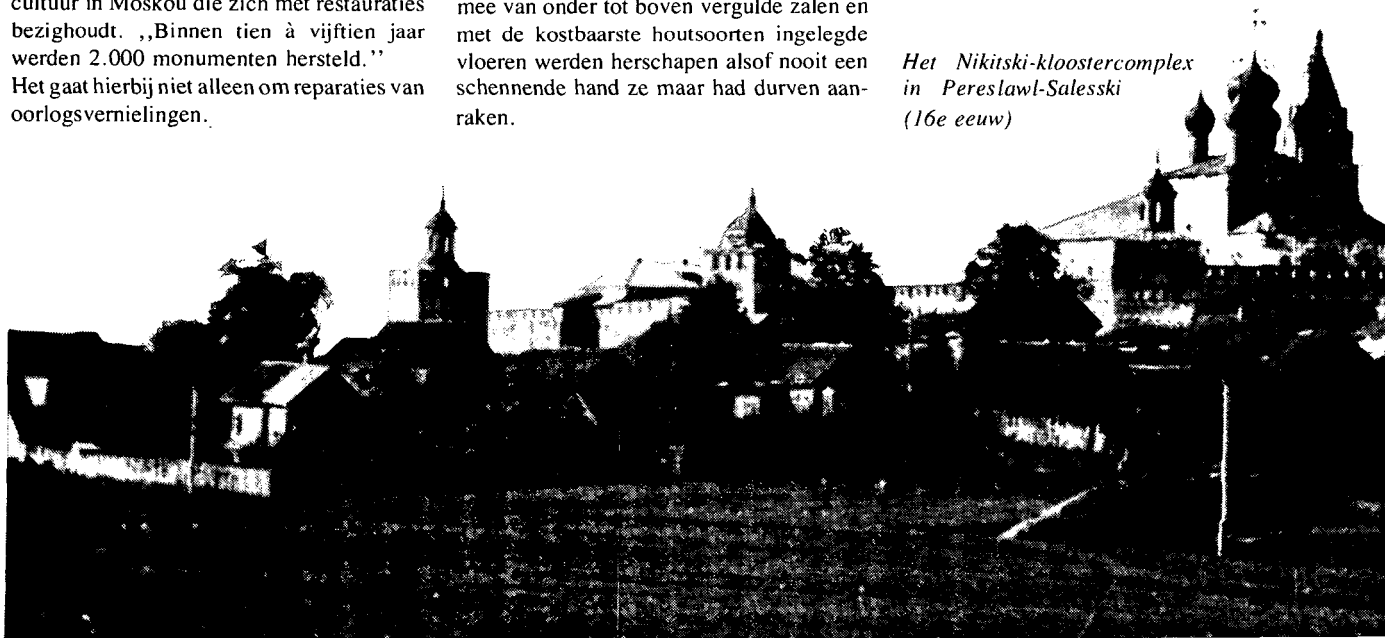
Daar krijgt men de indruk dat de Sowjetunie, op dit speciale terrein, niets van het buitenland heeft te leren. Misschien is het zelfs andersom en heeft Boris Rybakow met zijn uitdagende uitspraak een zeker gelijk. Russische prestaties die in staat zijn onze bijna traditionele aanklacht weg te nemen dat de bolsjewistische revolutie met „alles“ heeft willen breken en zeker geen oog heeft gehad voor de kostbaarheden van het verleden. Het minst van alles zou een atheïstische staat zich immers iets gelegen laten liggen aan oude kerken en kloosters?

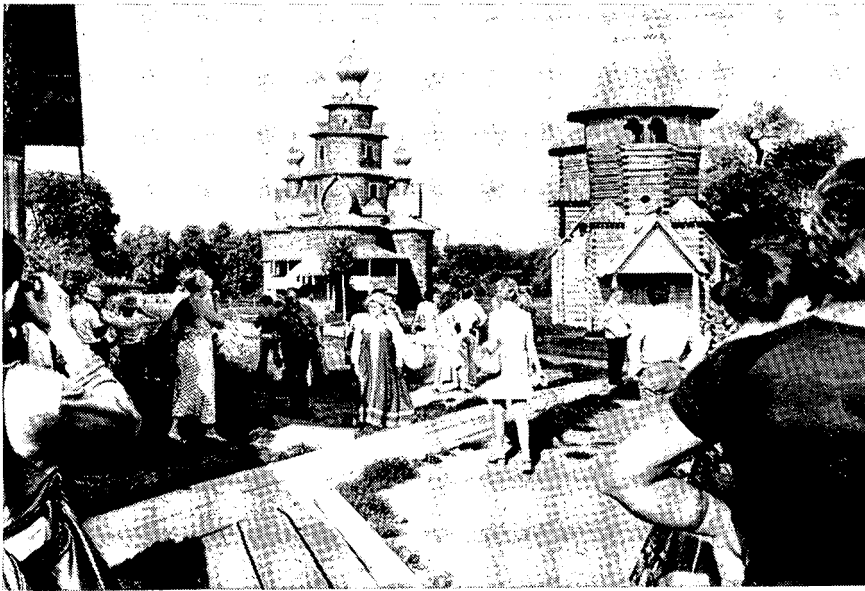
Misschien heeft deze opvatting toch nog wel enig bestaansrecht. Een feit is dat zij, natuurlijk, door de Sowjet-autoriteiten resoluut wordt verworpen.

Van die zijde kan men alleen maar vermenen dat van begin af aan, sinds 1917, de zorgvuldige behoeding van historische monumenten onafgebroken staatspolitiek is geweest. Daarvoor worden heden ten dage o.m. de volgende voorbeelden aangehaald: al in dat eerste jaar werden ruim 2.000 monumenten en 500 landgoederen onder bescherming van de staat geplaatst. Tot de eerste maatregelen van het nieuwe regime behoorde de nationalisatie van het Hermitage-museum in Leningrad en de Tretjakow-galerij in Moskou en van belangrijke bibliotheken – het ging dus niet alleen om gebouwen maar ook om hun inhoud.

Een jaar later ondertekende Lenin een decreet waarbij uitvoer van voorwerpen met een bijzondere artistieke of historische betekenis werd verboden.

*Het Nikitski-kloostercomplex
in Pereslawl-Salesski
(16e eeuw)*





Als typisch voorbeeld van de opvattingen die al in die tijd leefden, wordt beschouwd een beroemde verklaring van het uitvoerend comité van de arbeiders- en soldatenraden die men nu nog in menig museum kan tegenkomen: „Burgers, de oude heersers zijn verdwenen. Zij hebben een enorm erfdeel nagelaten. Die behoort nu aan het gehele volk. Beschermt de schilderijen, standbeelden en gebouwen – zij zijn de geestelijke kracht van u en uw voorvaderen. Kunst dat is het zeer schone dat talentvolle mensen konden scheppen zelfs onder de druk van het despotisme en dat getuigt van de kracht van de menselijke geest.”

Enkele dagen nadat de revolutie was uitgebrosen, werd in Moskou een proclamatie opgehangen: „Raakt geen steen aan, geen oude voorwerpen en documenten. Zij zijn uw trots, de bodem waarop uw nieuwe volkskunst groeit.”

Maar het is toch voorgekomen dat in de jaren twintig, bij misoogsten en honger, onvervangbare kunstvoorwerpen naar het buitenland werden verkocht. Daarover spreekt men in Moskou natuurlijk niet graag meer maar wie er het fijne van wil weten, krijgt te horen: „het mocht niet maar het gebeurde nu en dan toch, door kloosterlingen die aan geld wilden komen omdat zij hun inkomsten, na de nationalisatie van hun grootgrondbezit, waren kwijtgeraakt en door onontwikkelde boeren in afgelegen gebieden die niet beter wisten”. Zo maakte een Sowjet-auteur nog onlangs melding van voerbakken voor het vee die bestonden uit aan elkaar gespijkerde ikonen.

In het begin van dit jaar is een wet van kracht geworden die een verfijning betekent van een verordening uit 1948 en die meer het accent legt op de bewaring van docu-



Susdal: openluchtmuseum van oude houtarchitectuur

Het Kremlin in Weliki (Groot) Rostov. Het woord Kremlin staat voor versterking (van een stad).



menten, meubilair, munten e.d. en wat men „cultus-voorwerpen” belieft te noemen, kostbaarheden met een religieus karakter. Veelbetekenend is een paragraaf dat „de activiteiten van collectioneurs zullen worden geregeld”.

Net als bij ons is de verzameling van „antiek” door particulieren een rage geworden, wat men een teken van toegenomen welvaart kan noemen.

De Amerikaanse journalist Hedrick Smith publiceerde vorig jaar een schitterend boek over de Sowjetunie waarin hij o.m. schreef: „De prijzen van ikonen stegen enorm. Intellectuelen – ik heb hen gekend – schuimden het land af om in kloosters, kerkrüines en afgelegen plaatsen te zoeken naar oude kunstvoorwerpen, boeken in kerkslavisch, antieke potten, houten voorwerpen en boerengereedschap. Ook oud meubilair. Een vriendin toonde mij een armstoel en zei: vroeger dachten wij daar niet aan maar tegenwoordig doet iedereen het”.

Al jaren eerder kwam in het Westen een Rapport uit Moskou terecht, een hoogst boeiend en singulier verslag van iemand die altijd onbekend is gebleven. „Het begon in 1967. Borduurwerken, prenten en zelfs foto’s van de tsarenfamilie werden opgehangen – dat alles om nostalgische redenen. Boerse voorwerpen gaven met hun decoratieve kwaliteiten kleur aan de moderne gestandaardiseerde flats.

„In Moskou bezoekt men de kerk weer, niet om zuiver religieuze redenen maar om te genieten van de aanblik van de dienst, van de kerkmuziek en de architectuur. Anderen brengen liever hun vakantie door in primitieve kleine dorpen (vooral het gebied ver stroomopwaarts van de Wolga is geliefd) dan in modieus aandoende badplaatsen. Boerenblouses en hoofddoeken zijn het nieuwste. Boeken over de landadel onder de tsaren worden gretig gelezen. Gouden kruisjes aan de hals van jonge meisjes zijn een modeverschijnsel.”

Het Rapport schreef toen al hoe mensen het platteland bezochten om in de weekends rond te neuzen in vervallen kerken. Het is duidelijk dat de nieuwe wet een einde wil maken aan deze wildgroei.

Het historische bezit van de Sowjetunie is buitengewoon omvangrijk. De totale musea bezitten zeven miljoen voorwerpen. Het eigendom van de Hermitage is vier maal zo groot als in 1917. Onder staatstoezicht staan 150.000 historische bouwwerken w.o.

grafheuvels, nederzettingen en vestingwerken. Alleen al in de Russische Federatie, de voornaamste Sowjetrepubliek die het grootste deel van Europees Rusland en het noorden van Siberië beslaat, 50.000 bouwwerken.

Vele historische bouwen zijn niet als musea in gebruik maar worden door de staat verhuurd aan ondernemingen van verschillend karakter. Het gebruik is onderworpen aan strenge voorwaarden. Zo zijn in de omgeving van Moskou heel wat voormalige adellijke bezittingen, die in een fraaie omgeving zijn gelegen, in gebruik als bejaardentehuis, sanatorium, wetenschappelijk instituut. Een methode die uitstekend lijkt te voldoen gezien de tevreden officiële uitlatingen.

In dit verband wordt vaak gewezen op artikel 230 van het wetboek van strafrecht dat strenge straffen mogelijk maakt tegen hen die onzorgvuldig omspringen met het hun toevertrouwde historische bezit.

Zo schonk de pers enige tijd geleden veel aandacht aan het geval van een handelsorganisatie in Tsjechow, in de buurt van Moskou, die een boete van 5.000 roebel kreeg omdat zij een bij haar in gebruik zijnd gebouw uit het begin van de vorige eeuw niet goed onderhield. Een supermarkt in Serpoechow kreeg om dezelfde reden een zware boete en werd bovendien uit het gebouw gezet.

Het is waar dat vrijwel alles in de Sowjetunie een politieke opzet heeft.

Ook de ver-

*De houten
Transfiguratie-kathedraal
(1714) in de autonome
republiek Karelië*

